

KÉPZÉS ÉS GYAKORLAT

BALOGHNÉ BAKK ADRIENN

Soproni óvodapedagógus hallgatók felkészültségének vizsgálata a fogyatékossgal élő gyermekek együttnevelésére

Az integráció kulcsfontosságú szereplője a (be)fogadó óvodapedagógus, akinek egyrészt szakmai, másrészt személyiségbeli követelményeknek kell megfelelnie. A tanulmány célja annak a megállapítása volt, hogy a ma végzett soproni óvodapedagógusok módszertani ismeretei elégségesek-e a fogyatékossgal élő gyermekek, ellátásához, neveléséhez.

A pedagógiai kutatások módszerei közül a dokumentumelemzés és az írásbeli kikérdezés segítségével kutattuk a fogyatékossgal élő gyermekek óvodai integrációját támogató tantárgyakat, tananyagokat. Továbbá milyen ismereteik, tapasztalataik vannak e témában, felkészültnek érzik-e magukat a fogyatékossgal élő gyermekek fogadására az óvodákban. A kiértékelt eredmények rávilágítanak olyan hiányosságokra, amelyek nagyobb hangsúlyt érdemelnének a képzés során, segítve az óvodapedagógus jelölteket a munkára való felkészülésben.

Mottó

„...a kezdet a legfontosabb, általában is,
de különösen a fiatal és zsenge lényeknél.
Hiszen leginkább ilyenkor lehet őket formálni,
Ilyenkor vésődik beléjük a forma
Melyeket bennük kialakítani akarunk.”
(Platón)

Bevezetés

Napjaink demokratikus társadalmának egyik alapköve az esélyegyenlőség, a kirekesztés elkerülése, a befogadás. Hangsúlyozza a jogvédelem azt az elvet, hogy hátrányos helyzete, speciális szükségletei miatt semmilyen csoport vagy egyén ne legyen a társadalomban hátrányosan megkülönböztetve, vagy valamilyen módon kirekesztve. Ennek az elvnek egyre inkább érvényesülnie kell a nevelési folyamatokban is, a gyermekek egyéni jellemzőinek figyelembevételével a pedagógia minden színterén. Ahány gyermek, annyi individuum, s ennek megfelelőek a speciális nevelési feladatok.

Véleményünk szerint az esélyegyenlőség megvalósítását, biztosítását elő kell segíteni, mert egy nemzet felnőtt társadalmá csak akkor válik elfogadóvá, ha már a szocializálódás

folyamataiban tapasztalja ennek gyakorlatát. Fontos, hogy a gyermek már az első intézményesített nevelési formák között találkozzon hátrányos helyzetű embertársaival. Az esélyegyenlőség felé megtett úton az első lépés lehet az együttnevelés. *„A gyermekek együttnevelését már az intézményes nevelés legkorábbi szakaszában – az óvodában- el kell kezdeni”* (Benczúr 1997, 17).

A nevelés célja, hogy minden gyermek, függetlenül attól, hogy fejlődése vagy egyéb ok következtében akadályozott, megkülönböztetés és elkülönítés nélkül vehessen részt az óvodai nevelésében.

Az óvodában megkezdett integrált nevelés számos előnye közül talán a legfontosabb, hogy a gyermeket nem kell kiemelni a megszokott környezetéből, a közösségből, amelyben eddig élt. Segíti megszüntetni a diszkriminációt és a stigmatizációt, segíti az előítéletek lebontását. Fokozza az óvodapedagógusok kreativitását, valamint a szakemberek együttműködését. Az integrált nevelés felgyorsíthatja a hátrányos helyzetű gyermek fejlődési tempóját, preventálhatja később az iskolai, tanulási problémák kialakulását, hátráltatja a kudarcok kialakulását.

Az óvoda nagymértékben hozzájárulhat minden hátrányos helyzetű gyermek esélyének növeléséhez. A társas kapcsolatok kialakulása, a motiváción alapuló tevékenységek, ismeretszerzések mind-mind elősegítik az egyéni fejlődési utakat, a készségek, képességek kialakulását. Az óvodai közösség, a gyermekek-felnőttek együttélése, egymásra hatása, a szokás- szabályrend kialakítása, a rendszeresség, az érdeklődés felkeltése és fenntartása nagyban hozzásegíti a gyerekeket az érzelmi stabilitás, az együttérzés és elfogadás, a tudásvágy alakulásában, formálódásában (Durucz né 2005).

A napi pedagógiai gyakorlat is igazolja, hogy ebben az életkorban a gyermekek sokkal elfogadóbbak. Ha nem kezdjük meg időben például az óvodákban az inkluzív nevelés feltételeinek biztosítását, akkor tapasztalhatjuk, hogy minél idősebbek lesznek, annál inkább tudatosulnak a különbségek köztük és hátrányos helyzetű társaik között. Ez azonban nem azzal jár, hogy leépülnek, megszűnnek a lehetséges negatív reakciók, hanem éppen ellenkezőleg: megerősödnek. Az integráció mérföldkőként jelenhet meg az elfogadtatásban vívott küzdelemben.

Természetesen szem előtt kell tartanunk, hogy *„a helyes integráció biztosítja mind az akadályozott, mind a tehetséges, mind az átlagos képességekkel rendelkező gyermekek fejlődését, teljesítményük fokozását”* (Spaller–Spaller 2006, 215). Meg kell találni azokat a lehetőségeket, melyekkel úgy tudjuk a hátrányokat kompenzálni, hogy emiatt senki se rekesztődjön ki.

A kutatás jellemzői

A tanulmányban bemutatott kutatás a fogyatékossgal élő gyermekek többségi kortársaikkal történő együttnevelésére fókuszált. Véleményünk szerint fontos pedagógiai és társadalompolitikai cél, amelynek pedagógiai indokoltsága vitathatatlan.

Az UNICEF firenzei kutatóközpontjának 2006-os jelentése megállapítja, hogy a rendszerváltást követően, 1990 és 2000 között megháromszorozódott a fogyatékkal élő gyermekek száma Közép- és Kelet-Európában. Számuk 500 ezerről másfél millióra emelkedett. Az adatok rámutatnak arra, hogy még sok tennivaló van a fogyatékossgal élő gyerekeknek a nevelésbe, oktatásba és a társadalomba való integrálásával kapcsolatban.

A társadalomban megjelenő negatív érzelmi viszonyulást kifejező előítéletek kialakulása egyrészt a fogyatékossgnak, valamint a fogyatékos gyermekeknek a nem kielégítő ismeretéből fakad. Megismerésüket segítik elő az integrációs törekvések.

Az óvodapedagógusok nyitottabbak a másságra, könnyebben fogadnak el fogyatékossgal élő gyermeket, mint például tanítók, tanárok. Ennek természetes oka, hogy az óvodai nevelés kevésbé teljesítmény-centrikus, mint az iskolákban. Nagyobb rugalmasságot tesznek lehetővé az óvodai programok, s mind gyakoribbak a vegyes csoportok is, amelyekben az életkori eltérések miatt amúgy is fokozottan jelennek meg a gyermekek közötti eltérések.

A fogyatékossgal élő gyermekek óvodai nevelése az óvodapedagógusok munkájával és felkészültségével kapcsolatos igényeket is befolyásolják. A pedagógiai ismeretek, a szakterületéhez kapcsolódó tudományok és az interdiszciplináris területek fejlődésének nyomon követése mellett az óvodapedagógusnak fontos ismerni a neveléspolitikai környezetet, valamint a neveléssel összefüggő jogszabályokat is. Továbbá feltétel, hogy az óvodapedagógusok tudatosan tudják végezni az innovációs feladataikat, tervezzék és lássák a szakemberekkel való együttműködést.

A sikeres integrációnak két alapvető feltétele van: az objektív és a szubjektív feltételek (Csányi, 2000). Az objektív tényezők közé tartoznak a tárgyi feltételek. A szubjektív feltételek a személyi, személyiségbeli tényezők, amelyek az integrációban részt vevő szereplőkkel kapcsolatosak. Az eszközök szegényesebb volta mellett is létrejöhet a fogyatékossgal élő gyermekek befogadása, ám a résztvevők felkészültsége, szakmai kompetenciái, de legfőképp akarata, szándéka nélkül soha. Az integráció kulcsfontosságú szereplője a (be)fogadó óvodapedagógus, akinek egyrészt szakmai, másrészt személyiségbeli követelményeknek kell megfelelnie. Gyakran előfordul integrálás esetén, hogy az óvodapedagógus nem ismeri a fogyatékossg jellegzetességeit, sem a megfelelő bánásmód elemeit. Fontos követelmény, hogy a

befogadó pedagógusnak legyenek ismeretei a gyermekeket akadályozó körülményekről, a fogyatékosági típusokról, a részképesség-zavarokról.

A kutatás célja, hipotézisei

Az óvodai neveléssel szemben megváltozott társadalmi igények és feltételek szükségessé teszik az új elméleti és gyakorlati törekvések elemzését, amelyek az integráció, inklúzió problémakörébe tartoznak. Vizsgálatunk fő célja annak a megállapítása, hogy a képzésből ma kikerülő soproni óvodapedagógusok módszertani ismeretei elégségesek-e a fogyatékosággal élő gyermekek ellátásához, neveléséhez. A pedagógusok módszertani eszköztára és a foglalkozások szervezeti formái nemcsak a nevelési folyamatok eredményességét befolyásolják, hanem a gyermekek személyiségére, alkalmazkodó képességére is hatással vannak. Továbbá érdekelt minket, hogy milyen ismereteik, tapasztalataik vannak a hallgatóinknak e témában. Felkészültnek érzik-e magukat a fogyatékosággal élő gyermekek fogadására az óvodában.

A hipotéziseinket is ennek alapján állítottuk fel. Feltételezzük, hogy a végzős soproni óvodapedagógusok módszertani ismeretei nem megfelelőek a fogyatékosággal élő gyermekek többségi gyermekekkel történő együttnevelésére. Nem érzik magukat felkészültnek a fogyatékosággal élő gyermekek fogadására. Kevés tapasztalatot szereznek tanulmányaik során ezzel kapcsolatban.

Mintavétel és kutatásmetodikai módszerek

Jelen tanulmányunkban szereplő vizsgálat – amely egy nagyobb kutatásnak a részét képezi – a soproni végzős óvodapedagógus nappali és levelező tagozatú hallgatókra fókuszál, számuk 75 fő (50 fő nappali tagozatos és 25 fő levelező tagozatos hallgató).

A pedagógiai kutatások módszerei közül a dokumentumelemzést – mely a mintatantervek, valamint a tantárgyak tematikájának tanulmányozását jelenti – és az írásbeli kikérdezést választottuk. Nyílt és zárt végű kérdéseket tartalmazó kérdőívekkel kutattuk a fogyatékosággal élő gyermekek óvodai integrációját támogató tantárgyakat.

A kutatás eredményei

A kiértékelések előtt fontosnak tartottuk annak tisztán látását, hogyan készül fel napjainkban egy óvodapedagógus a hivatására. A dokumentumelemzések során tisztáztuk az óvodapedagógus szak általános jellemzőit, a képzés szerkezetét, tartalmát és a képesítési, valamint ismereti követelményeket. Megvizsgáltuk az alapozó ismereteket, illetve a szakmai törzsanyag és

speciális anyagok tematikáit. A hallgatóknak több mint fele (60%) tantárgyak részeként, kisebb egységben, nem túl részletesen hallgat kurzusokat a sajátos nevelési igényű gyermekek együttneveléséről. Elsősorban pedagógiai tantárgyak blokkjában, pszichológiai és gyógypedagógiai tantárgyak keretében. Csak szabadon választható kurzus keretében lehet részletesebben, bővebb ismereteket szerezni a SNI, illetve a fogyatékossgal élő gyermekek együttneveléséről, például: *Kisgyermekkorai beszédzavarok*, *Integrált testnevelés kisgyermekkorban*, *Gyógypedagógiai alapismeretek*.

A kérdőív első lépéseiben a témával kapcsolatos fogalmakra, törvényekre kérdeztünk rá. A legjobb eredményt a sajátos nevelési igényű gyermekek fogalmával kapcsolatban kaptuk: a hallgatók 91%-a ezt jól határozta meg. A kérdésre adott válaszok eloszlása a levelezős és nappalis hallgatók között a 2*2-es Khi-négyzet próba alapján függetlennek bizonyult ($\chi^2(1) = 1,261$, $p = 0,262$), azaz statisztikailag nem igazolódott, hogy a tagozat befolyásoló tényező lenne az „SNI”-kérdés kapcsán. A 91%-ot jó eredménynek tartjuk, hiszen korábbi vizsgálatoknál (Baloghné Bakk–Bucsy, 2011) a már dolgozó óvodapedagógusoknál kérdeztük ugyanezt; ők csak 58%-ban ismerték a meghatározást. A továbbiakban a megkérdezett óvodapedagógusok 94%-a válaszolta, hogy ismeri a fogyatékosok integrációját, törvényeit. De amikor három felsorolt törvény közül ki kellett választani az ezzel kapcsolatos rendeleteket (1993-as Köznevelési törvényt), akkor az *igennel* válaszolóknak csak a fele (51%-a, 18 hallgató) tudta pontosan az ide vonatkozó részeket. Tehát az ismeretek felületesek, pontatlanok voltak.

Az integráció különböző szintje után elérkeztünk a legmagasabb szintnek tartott „inklúzió” fogalmához. A „kocka” megbillent: a hallgatók 47%-a nem ismeri a pontos meghatározást, integráció és inklúzió közötti különbséget. Sőt itt a levelezős és nappalis hallgatók viszonyában tendencia mutatkozott: marginális szignifikáns mutató ($\chi^2(1) = 3,241$, $p = 0,072$). Ez alapján feltételezzük, hogy nagyobb mintavétel esetén szignifikáns lesz a mutató. Magyarázat lehet a nappalis hallgatók magasabb óraszámja a tantárgyaknál.

Érdekes, hogy a hallgatóknak csupán 11%-a (8 fő) tanult önálló tantárgy keretében az SNI-s gyermekek integrációjáról (mint szabadon választható tantárgy). A fennmaradó 88% (66 fő) elsősorban a pedagógia, pszichológia és gyógypedagógiai alapismeretek című, kötelező tantárgyak keretében hallott e témával kapcsolatban, míg 1% nem tanult erről.

Ezek alapján felmerült a kérdés, hogy milyen mértékben érzik magukat felkészültnek az óvodai együttnevelésre, befogadásra. Az óvodapedagógus hallgatók 43%-a (32 fő) csak részben érzi magát felkészültnek az együttnevelésre, 23%-nak szüksége van még segítségre, 22% elkezdene, talán felkészült, 11%-uk pedig egyáltalán nem érzi magát felkészültnek, nem merne vállalni a feladatot. Csupán 1%-uk jelölte meg, hogy teljesen biztos magában, és akár

kezdhetné is. A válaszokból arra következtetünk, hogy elsősorban szakmai, illetve a tudás hiányosság miatt bizonytalanok a hallgatók. Szándékuk, nyitottságuk, akarásuk megvan az együttnevelés iránt, hiszen 46%-a véleménye szerint nem akadályozzák a fogyatékos gyermekek a többségi gyermekek fejlődést, pontosabban jó dolognak tartják. A megkérdezettek 34%-a, akik azt válaszolták, hogy részben akadályozzák, ők is elsősorban a tudásuk hiányossága miatt válaszoltak így. A többi 13% szerint közömbös, 6% pedig nem tudja, és csupán 1% szerint akadályozzák egymást a gyerekek. Ez alátámasztja azt a feltételezésünket, hogy az óvodapedagógusok nyitottak a másságra, könnyebben fogadnak el fogyatékossgal élő gyermekeket. Valamint igaznak bizonyult azon hipotézisünk is, miszerint a ma kikerülő soproni óvodapedagógusok ismeretei felületesek a fogyatékossgal élő gyermekek neveléséről. Kevés tapasztalatuk van, és szakmailag csak „részben” érzik magukat felkészültnek.

Összegzés

A vizsgálat eredményei alapján célnak és feladatnak kell kitűzni, hogy az együttnevelés megvalósításához szükséges pedagógiai tudást hatékonyabban kell beépíteni a tantárgyainkba. A mintatantervben a meglévőknél több szabadon vagy kötelezően választható tantárgyat lehetne felajánlani a hallgatók számára. A gyakorló óvodáinkban több lehetőséget kell teremteni a fogyatékossgal élő gyermekek megismerésére, irányított tevékenységek, foglalkozások bevonására. Szakemberekkel való konzultálási lehetőségek megteremtésére, együttműködésére lenne szükség. Vizsgálatunk alapvetően tényfeltáró, helyzetmegállapító jellegű, melynek elemzése csak kiindulópont a további lépésekhez. További célunk eljutni az országunkban működő óvodapedagógus-képző intézményekhez, és a felmérésünket folytatni, a mintavételt bővíteni.

A fogyatékossgal élő gyermek integrált óvodai nevelési problémáinak megismerése és vizsgálata során talán lehet választ találni arra, hogy melyik az a társadalomhoz vezető út, amely segít elfogadtatni a „másságot”. Egyet már biztosan állíthatunk, hogy ez az út a gyermekeken keresztül vezet. Azokon a gyermekeken keresztül, akik az integráció lehetősége által együtt élnek sérült társaikkal, így felnőttként könnyebben tudnak természetes kapcsolatot kialakítani sérült embertársaikkal.

Az óvodáinknak, óvodapedagógusoknak ezért is kell vezető szerepet vállalni a sérült gyermekeket megillető jogok megismertetésében, elfogadtatásában.

BIBLIOGRÁFIA

- Baloghné Bakk Adrienn – Bucsy Gellértne (2011): Az integrált testnevelés foglalkozások feltételeinek a vizsgálata. In: Barkóczy László – Hajdicsné Varga Katalin (szerk.): Nevelés és társadalom. Hagyomány és megújulás. Kaposvár, 2011. 57–66. p.
- Benkő Zsuzsanna – Lippai László (2004): Kihagyott lépcsőfok? Egy óvodai együttnevelési projekt tanulságai. In: *Új Pedagógiai Szemle*, 2004. 54. évf. 10. sz., 109–120. p.
- Berey Mária – Bernolák Dóra – Holcsikné Brummer Mária (2007): Mozgáskorlátozottak óvodai integrációja program. Minősített gyógypedagógiai program OKI, 2007.
- Benczúr Miklósné (1997): Mozgásfogyatékos gyermek az óvodában. Bp., Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, 1997. 77 p.
- Csányi Yvonne (2000): A speciális nevelési szükségletű gyermekek és fiatalok integrált nevelése- oktatása In: Illyés Sándor (szerk.): *Gyógypedagógiai alapismeretek*. Bp.: ELTE Bárczi G. Gyógypedagógiai. Főiskolai K., 2000. 377–408. p.
- Duruczné Nagy Julianna (2005): Kiút-keresés az esélytelenségből. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 2005. 34 p.
- Illyés Sándor (szerk.) (2000): Gyógypedagógiai alapismeretek. Budapest: ELTE, Bárczi G. Gyógypedagógiai. Főiskolai K., 2000. 666 p.
- Labáth Ferencné – Gilicze Zoltán - Kovács Erika (2008): Óvodai Nevelés Kompetenciaterület *Educatio Kht*. 2008. 52–79. p.
- Réthy Endréné (2002): A speciális szükségletű gyermekek nevelése, oktatása Európában. In: *Magyar Pedagógia*, 2002. 102.évf. 3. sz., 281–300 p.
- Szabó Éva - Pető Ildikó (2003): Gondolatok a sérült gyerekek inklúziójáról. In: *Új Pedagógiai Szemle*. 2003. 53. évf. 7-8. sz. 177–182. p.
- Spaller Árpád – Spaller Katalin (2006): Gyógypedagógiai ismeretek tára. Budapest: Tk., 2006. 419 p.
- Vargáné Mező Lilla (2006): Inkluzív nevelés- az integrált oktatás jogi háttere. Kézikönyv a pedagógusképző intézmények számára. Bp.: SULINOVA, 2006. 58 p.
1. számú melléklet a 2/2005. (III.1.) OM rendeletekhez A sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve.

BALOGHNÉ BAKK, ADRIENN

EXAMINATION OF PREPAREDNESS FOR INTEGRATING CHILDREN LIVING WITH DISABILITIES
AMONG STUDENTS TRAINED TO BE PRESCHOOL TEACHERS IN SOPRON

The key character of integration is the receiving preschool teacher who is expected to meet personal as well as professional requirements. In this paper we aimed to establish whether the methodological knowledge of graduating preschool teachers is satisfactory to take care of and educate disabled children. Besides analysing documents, we used the method of written interviews and questionnaires to examine subjects supporting the integration of disabled children in kindergartens. We also examined the experiences and knowledge of students trained to be preschool teachers and whether these students consider themselves prepared for receiving disabled children in the kindergarten. Results of the research reveal some insufficiencies that should be given more emphasis during preschool teacher training, helping the candidates this way to prepare for their chosen profession.